

Pytania i odpowiedzi prawne

Ewa Stawicka

CZY WYTOCZENIE POWÓDZTWA O ODSZKODOWANIE PRZERYWA BIEG PRZEDAWNIEŃ CO DO CAŁOŚCI ROSZCZENIA, CHOĆBY JEGO WYSOKOŚĆ WSKAZANA W POZWIE BYŁA NIŻSZA?

W warunkach intensywnej inflacji odpowiedź na postawione w tytule pytanie, czy wytoczenie powództwa o odszkodowanie przerywa bieg przedawnienia co do całości roszczenia, choćby jego wysokość wskazana w pozwie była niższa, nabiera nowego wymiaru. Do podjęcia dyskusji (której niniejszy tekst, z racji jego przyczynkarskiego charakteru, może stać się co najwyżej zaczątkiem) powinna skłaniać między innymi jedna z tez wyroku Sądu Najwyższego z 17.09.2021 r. (I CSKP 258/21)¹, która stanowi, że „w aktualnym stanie prawnym nie ma podstawy do przyjęcia, że wytoczenie powództwa o odszkodowanie przerywa bieg przedawnienia co do całości roszczenia, choćby jego rozmiar określony w pozwie był niższy”.

Orzeczeniem tym skład sądzący zdystansował się od dotychczas dominującej, odmiennej linii judykacyjnej.

We wcześniejszym orzecznictwie przyjmowano bowiem, że pozew odszkodowawczy przerywa bieg przedawnienia także w odniesieniu do kwoty, o jaką poszkodowany podwyższył w toku sprawy żądanie objęte pozwem, o ile takie rozszerzenie powództwa ma miejsce na skutek ustaleń sądu dotyczących wysokości szkody, a zmiana wysokości żądania następuje w granicach podstawy faktycznej wskazanej w pozwie. Takie zapatrywanie wyraził Sąd Najwyż-

¹ Wyrok SN z 17.09.2021 r. (I CSKP 258/21), OSNC 2022/5, poz. 52.

szy między innymi w wyrokach z 13.12.2012 r. (IV CSK 142/12)² i z 6.04.2011 r. (I CSK 684/09)³ – drugi z przywołanych wyroków doczekał się aprobującej glosy Z. Banaszczyka⁴.

Trzeba również zwrócić uwagę na tezę wyroku Sądu Najwyższego z 6.10.2016 r. (IV CSK 44/16)⁵ stwierdzającą, że „w wypadku rozszerzenia powództwa w toku procesu, rozszerzenie powództwa na nowe roszczenie trzeba odróżnić od zmiany wysokości dochodzonego odszkodowania dokonywanej w ramach roszczenia dochodzonego pierwotnie. Zmiana wysokości cen w toku postępowania i w związku z tym potrzeba ustalenia odszkodowania według cen z daty wyrokowania (art. 363 § 2 Kodeksu cywilnego⁶) oczywiście w ramach tej samej podstawy faktycznej żądania, powoduje, że pierwotne wniesienie pozwu powoduje przerwę biegu przedawnienia co do całości dochodzonej kwoty”. Myśl tego ostatnio przywołanego wyroku znalazła następnie odzwierciedlenie między innymi w tezie wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 26.09.2019 r. (I ACa 624/18)⁷, w którym uznano, że „wniesienie przed upływem terminu przedawnienia pozwu obejmującego żądanie naprawienia szkody w całości, nawet przybierające od początku postać odszkodowania wyrażonego w pieniądzu, przerywa bieg tego terminu także odnośnie do kwot, o jakie roszczenie w znaczeniu procesowym zostało podwyższone na skutek zmiany cen”.

Należy podkreślić, że w tych dwóch ostatnio zacytowanych wyrokach (podobnie jak w przywołanej glosie Z. Banaszczyka i w glosowanym przezeń orzeczeniu) posłużono się – bez wątpienia trafnie – argumentem wynikającym z treści art. 363 § 2 k.c., a zatem kategorią cen. Jak się wydaje, odwołanie do faktu zwyżki cen, chociaż w większości przypadków zdarzających się w praktyce wystarczające, nie zawsze jednak rozwiązuje problem. Wystarczy wskazać sytuację, w której żądaniem pozwu jest domaganie się restytucji naturalnej – przy sprecyzowaniu, co oczywiste, wartości przedmiotu sporu – lecz finalnie konieczne może stać się zasądzenie kwoty pieniężnej, a nawet wykonanie zastępcze.

Inne jeszcze komplikacje mogą wyniknąć wtedy, gdy w pozwie zostanie wskazana wysokość roszczenia nieoparta na jakichkolwiek cennikach i dopiero przeprowadzenie w toku procesu dowodu z opinii biegłego pozwoli uściślić wszelkie wskaźniki składające się na wysokość odszkodowania, które sąd – w myśl art. 316 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego⁸ – ma obowiązek zasądzić wedle stanu na datę wyrokowania; czy oznaczałoby to, że w tezie dowodowej

² Wyrok SN z 13.12.2012 r. (IV CSK 142/12), LEX nr 1341697.

³ Wyrok SN z 6.04.2011 r. (I CSK 684/09), LEX nr 951732.

⁴ Z. Banaszczyk, *Glosa do wyroku SN z 6.04.2011 r. (I CSK 684/09)*, „Palestra” 2012/7–8, s. 154.

⁵ Wyrok SN z 6.10.2016 r. (IV CSK 44/16), LEX nr 2201579.

⁶ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), dalej k.c.

⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 26.09.2019 r. (I ACa 624/18), LEX nr 2752566.

⁸ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1098 ze zm.), dalej k.p.c.

dla biegłego sądowego powód powinien zaznaczać, iż opinia miałaby określać wysokość cen i na datę wniesienia pozwu, i na datę wydawania opinii? Trzeba przy tym zważyć, że w dacie wnoszenia pozwu powód może się posiłkować co najwyżej prywatnie zleconą ekspertyzą, a biegły sądowy wydaje swoją opinię w oparciu o samodzielne ustalenia, nie odnosząc się do wartości wskazanych w prywatnym opracowaniu dołączonym do pozwu.

I jeszcze jeden aspekt – cena to pojęcie obiektywne, miernik wartości, który wynika z ekonomicznych stosunków, w jakich strony funkcjonują, często zróżnicowany w zależności od terenu. W niektórych sytuacjach, na przykład w wypadku usług nietypowych, takich jak reperacja dzieła sztuki, pojęcie ceny może całkowicie nawet zawieść, zwłaszcza gdy niełatwe okaże się znalezienie osoby, która podejmie się sporządzenia opinii, w szczególności – opinii sądowej. Wówczas powód będzie zdany na niefachowe oszacowanie wysokości swojego żądania odszkodowawczego przed procesem i dopiero w jego trakcie pozna rzeczywistą, obiektywną wysokość swojej straty.

Teza cytowanego już orzeczenia SN z 6.04.2011 r. (I CSK 684/09) zawiera myśl ogólniejszą, która brzmi następująco: „Pozew o odszkodowanie przerywa bieg przedawnienia także dla kwoty, o jaką poszkodowany podwyższył swe żądanie w trakcie procesu wskutek ustaleń sądu dotyczących wysokości szkody”. Takie ujęcie pozwala oderwać się – w tych przypadkach, w których okaże się to niezbędne – od argumentacji wypływającej z dyspozycji art. 363 § 2 k.c. Zresztą w stanie faktycznym owej sprawy szło o kompensatę szkody spowodowanej bezprawną nacjonalizacją rzeczy od dziesięcioleci już niewystępującej w obrocie – młyna parowego – co spowodowało znaczne perturbacje przy wycenieniu uszczerbku w sposób relewantny do realiów XXI wieku.

Problemy tu sygnalizowane prowadzą ku pojęciu roszczenia materialnoprawnego; jak się bowiem wydaje, wbrew pozorom kategoria roszczenia procesowego nie na wiele się zda przy ich wyjaśnianiu. W warstwie formalnej warto byłoby wskazać jednak na aktualną treść art. 130³ k.p.c.: po wykreśleniu z dotychczasowego brzmienia § 2 wzmianki, która w odniesieniu do przypadków rozszerzenia lub innej zmiany powództwa ustanawiała wyjątek od ogólnej sankcji przewidzianej w art. 130 § 1 k.p.c., uzyskano efekt polegający na tym, że nieuregulowanie opłaty sądowej od rozszerzonego powództwa skutkuje zwrotem pisma procesowego zawierającego takie rozszerzenie.

Nie wchodząc tu, z racji skrótowego charakteru niniejszego tekstu, w historycznoporównawcze rozważania o naturze roszczenia, wystarczy przytoczyć najprostszą definicję sformułowaną przez A. Woltera⁹, zgodnie z którą roszczenie (materialnoprawne) polega na tym, że „uprawniony może od konkretnej osoby żądać konkretnego zachowania się”. Kodeks cywilny, zarówno w przepisach regulujących odpowiedzialność kontraktową, jak i deliktową, nakazuje naprawienie szkody. Jeżeli więc z treści pozwu wynika wyraźnie, że zamiarem

⁹ A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972, s. 115.

wnoszącego go jest uzyskanie pełnej kompensaty, to należałoby uznać, że zainicjowanie procesu przerwało bieg przedawnienia co do całego uszczerbku, w granicach faktycznych zakreślonych przez powoda zgodnie wymogami art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.

Z drugiej strony do zasadniczych celów istnienia kategorii dawności w prawie cywilnym zalicza się stabilizowanie stosunków prawnych, a także mobilizowanie wierzyciela do sprawnej realizacji przysługujących mu uprawnień. Teleologicznie nie znajduje więc uzasadnienia limitowanie pieniężnego wymiaru roszczeń z tej tylko przyczyny, że powód w momencie wszczęcia procesu bądź to nie miał narzędzi do precyzyjnego ich określenia, bądź też dlatego, że długotrwałość postępowania (częstokroć, chociaż nie zawsze, będąca wynikiem procesowo dopuszczalnych zachowań pozwanego) powoduje dezaktualizację pierwotnie wskazanej kwoty.

Ustawodawca wyraźnie uregulował – wprowadzając do Kodeksu cywilnego normę art. 357¹ – zaledwie wycinek problemów rodzących się w sytuacjach nadzwyczajnych zmian stosunków. Jak się zdaje, ograniczenie zapisanych w tym przepisie ekstraordynaryjnych możliwości tylko do tych relacji umownych, w których strony same z siebie nie sprzeniewierają się swoim obowiązkom, stanowi argument za tym, iż prawodawca założył, że istniejąca regulacja odpowiedzialności odszkodowawczej w zupełności wystarcza do zapewnienia zaspokajania w pełni roszczeń o naprawienie uszczerbku czy to z tytułu nienaależytego wykonania kontraktu, czy też ze zdarzenia noszącego cechy deliktu.

Warto ponadto zauważyć, że w przypadku roszczenia o zachówek wynikającego z przepisów prawa spadkowego dominuje pogląd, według którego „wniesienie pozwu z żądaniem zapłaty zachowku przerywa bieg przedawnienia roszczenia o zachówek nawet jeżeli ostatecznie żądana kwota zachowku okaże się wyższa od sformułowanej w pozwie”¹⁰.

Wywołane globalnymi komplikacjami politycznymi zapoczątkowanymi inwazją Rosji na Ukrainę gwałtowne i nieprzewidywalne zmiany na rynkach dóbr, usług i walut, polegające nie tylko na powszechnych wzrostach cen, ale także na przebudowie struktur wartości – nie mogą niesprawiedliwie uderzać w interesy jakiegokolwiek uprawnionego wówczas, kiedy jego niewątpliwym zamiarem było (i jest) dochodzenie w konkretnym procesie całości roszczeń wynikających z danego stosunku prawnego.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Banaszczyk Zbigniew, *Glosa do wyroku SN z 6.04.2011 r. (I CSK 684/09)*, „Palestra” 2012/7–8, s. 154

¹⁰ Wyrok SN z 17.04.2009 r. (III CSK 298/08), LEX nr 510973.

Olejniczak Adam, Radwański Zbigniew, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2021

System prawa prywatnego, t. 1, Prawo cywilne. Część ogólna, red. M. Safjan, Warszawa 2012

System prawa prywatnego, t. 2, Prawo cywilne. Część ogólna, red. Z. Radwański, Warszawa 2019

Wolter Aleksander, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972